

A KIEGYENSÚLYOZATLANSÁG JEGYÉBEN

A XII. Sterija Játékokról

PETAR POPOVIĆ

A Jugoszláv Színházi Játékokat igen sok bírálat érte az utóbbi években. Olyan kijelentések is elhangzottak, hogy talán nem is alkalmas feladatának betöltésére, — s ez ránk vall: nálunk úgy van, hogy amint hagyomány valami, ez már elegendő ok arra, hogy leromboljuk azt, amit sokévi fáradságos, áldozatos munkával építettünk. Ez pedig valóban nagyfokú rövidlátás és oktalanság.

Kétségtelen azonban, hogy van egy kérdés, amely évek óta megoldatlan, s a maga megoldatlanságában veszélyes. Ez a műsorválogatás problémája. A sokféle kísérlet, tapogatózás közben talán a legrosszabb megoldást választották: azt, hogy az egész jugoszláv színházi produkció értékelését egyetlen emberre bízták. Itt azonnal felmerül a tárgyilagosság kérdése: hogy vajon a Sterija Játékok valóban a legjobb jugoszláv színpadi alkotások szemléje, vagy pedig egyetlen ember színházi koncepcióját fejezi ki, mely — ha már koncepció — szükségszerűen egyoldalú.

Semmiképpen sem akarom lebecsülni azt, amit az idei Játékokon mint a hazai színjátszás egyik lehetséges keresztmetszetét bemutatnak. Mégis attól tartok, hogy a válogatásnak ez a lényegében hérosztratoszi módja felbecsülhetetlen kárt okoz színműirodalomunknak és színjátszásunknak: mindazoknak a színműveknek és előadásoknak, amelyek egy magától értetődően szűkebb esztétikai és társadalmi látókörön kívül maradtak. Ez nagy fogyatékosága magának a Játékoknak, mely, a sajnos annyiszor elsikkadt elképzelés alapján, hogy mozgékony és színházi életünk serkentője legyen, megérdemli, hogy történelmivé és hagyományossá váljon.

A Novi Sad-i Színházi Játékok tehát fejlődésének abba a szakaszába érkezett, amikor immár meg kell változtatni az alapszabályokat, vagyis azokat az instrumentumokat, melyekkel a Sterija Játékok színházi életünk fejlődésére hat.

Mert az kétségtelen, hogy a Játékoknak továbbra is a mai hazai színműirodalom serkentőjének kell lennie. Az idei Sterija Játékok azonban világosan megmutatta, hogy az alapszabályoknak nem volna szabad olyanoknak lenniük, hogy leszűkítsék a repertoárt, s ezzel együtt a Játékok áldásos hatását is a jugoszláv színházakra. Kizárólag a jelenkori hazai drámairodalom serkentésére most már több okból sincs szükség.

Tizenkét évvel ezelőtt a Játékok abban látta létjogosultságát, hogy felkarolja a mai hazai színműirodalom ügyét, mert éppen a mai hazai darabok hiányoztak a jugoszláv színházak műsorából. Ma azonban a pillanatnyi helyzet alapján világos, hogy a jelenkori hazai színműirodalom serkentése mellett egyformán fontos általában a hazai drámák műsorra tűzése is. Századunk drámairodalmából Nušićon, Krležán és néhány más írón kívül alig játszanak színházaink. Ivo Vojnovićot, a XX. század egyik legnagyobb jugoszláv alkotóját például tökéletesen elhanyagolták. S hány meg hány kisebb jelentőségű mű van még a XX. századi jugoszláv drámairodalomban, amelyek csak arra várnak, hogy színházaink korszerű kreatív beavatkozásukkal életre keltsék őket. A régebbi darabokkal még rosszabb a helyzet. Ezért tetszik most egyaránt fontosnak a mai hazai dráma ápolása mellett a múlt kincseinek korszerű színházi eszközökkel való feltárása is. Ilyen értelemben igen jelentős, hogy a Sterija Játékok bíráló bizottsága a legnagyobb elismerésben részesítette Nušić *A megboldogult* című komédiáját a szkopjei társulat előadásában, valamint Nastasijević *Az örök forrásnál* című darabjának valóságos kalandszámba menő zenecai rendezését. Ez a két előadás legalább annyit jelent színházi életünkben, mint akár a legjobb alkotások jelenkori színműirodalmunkból.

A másik, de semmivel sem jelentéktelenebb ok az, hogy a Sterija Játékok nemcsak a drámaszövegek fesztiválja, hanem ugyanolyan mértékben a színművészet fesztiválja is. A rendezői, alakítási, díszletezési stb. szempontból legjobb előadások nem mindig, sőt nem is a leggyakrabban készülnek mai hazai szövegeken. Ahhoz, hogy a rendező vagy a színész megtalálja a legjobb szöveget, aminek segítségével a legteljesebb mértékben kifejezheti magát, sokkal jobb, ha az egyetemes jugoszláv színműirodalomból válogathat, nem pedig csak egy-egy év legfrissebb terméséből. A színház művészei nincsenek mindig meggyőződve, hogy a korszerű darab szövegéből jó előadást lehet csinálni. Inkább azért játsszák, mert kötelességüknek érzik a korszerű hazai dráma felkarolását.

Ilyen szöveg volt a Játékokon jócskán. De csupán ezért elítélni a Sterija Játékokat vagy a jugoszláv színjátszást általában, értelmetlenség volna. Annál is inkább, mert éppen ebből a szempontból az ideai Játékok, ami más szóval azt is jelenti, hogy az ideai jugoszláv színműirodalmi termés, egyáltalán nem szolgáltatók okot pánikra.

A Sterija Játékokon előadott hét modern dráma közül öt egy színházi idény folyamán íródott, s ebben az időszakban mutatták is be. Az öt közül kettő — Popović *Bora szabólegény fejlődési útja* és Miha Remec *Felhőműhelye* — olyan, hogy valóban gazdagítja a jugoszláv drámairodalom tárházát. Az első mint napjaink társadalmi eltorzulásainak éles szatírája, a másik pedig mint az egyén és a forradalom folyamata közötti leszámolás témájának komoly és bátor tárgyalása. Mindkét darabnak olyan értékei vannak, melyek nemcsak egy esztendőre, hanem sokkal hosszabb időre helyet biztosítanak számukra a színpadon.

A Sterija Játékokon bemutatott darabok zsánerük szerint igen sokfélék. Meg kell említeni Antun Šoljan gondolatokkal telített egyfelvonásosait, melyekben egy erőteljes költőiség révén oly csodálatosan rezonál a magasan irodalmi és filozófiai elem a szociális pillanattal, más-

részt Bogdan Čiplić bájos, ironikusan lírai, mozgalmas *Traktátusát a cselédekről*; itt van a nyelvi finomságokban rendkívül gazdag Bora *szabólegény*, s szemben vele a *Felhőműhely* kérges realitása; Dušan Radović zseniálisan költői *John Piplefoxa*, melyben az emberi lélek sok alapvető ellentmondása nyer eszményi feloldást, valamint Filibert Benedetić *Nem mindig úgy, mint a fecskék* című drámája a hazátlan ember keserű patetikus vallomásával; s végezetül — hogy lezáruljon a kör — itt van Borislav Mihajlović-Mihiz kísérlete a fanatizált tudat kettéhasadásának bemutatására a *Seiler parancsnok*ban. Ezek azok a pólusok, melyek a sokféle, kísérletező, mégis jelenvaló modern jugoszláv drámát körvonalazzák. Ha mindennek a keresztmetszetről kívánnánk szólni, elmondhatnánk, hogy ennek a drámairodalomnak esetleges fogyatékoságait a jugoszláv művészet ez alkotói pillanata általános kreatív korlátozottságának következménye, mintsem annak, hogy netalán nincsenek tehetségek, sőt írók a jugoszláv drámairodalomban, akik nélkül különben sem nagy pillanatok a nemzet életében, sem nemzeti színházi élet a szó valódi értelmében nem lehetségesek. Annak, hogy a kiválasztott műsorban gyenge darabok is voltak, van egy vigasztaló oldala is: a jugoszláv színházak felismerték, hogy korszerű hazai drámát kell játszaniuk, még akkor is, ha nem ütik meg a világ drámairodalmának igen magasra szabott mércéit, még akkor is, ha ez a bőséges kincstár úton-útfélen kínálja magát. Ezt a konkurrenciát egyetlen nemzeti drámairodalom sem bírja el, ám ahhoz, hogy fejlődjön, áldozatokat kell hozni, mert csak így emelkedhetünk a csillagokig.

Azt mondhatnók, hogy az idei Játékok a rendezésnek a szövegek feletti fölénye jegyében zajlott le. A rendezés gyakran durván előretolakodott akkor is, amikor háttérben kellett volna maradnia a mű mondanivalójával szemben. Mégis két rendezés és két együttes minden elismerést megérdemel: Mile Korun a Szlovén Népszínház és Bora Hanauska a Szerb Népszínház társulatával. Mile Korun igen találékonyan vitte színpadra a tér és idő állandó kettősségét igénylő Remecdrámát, a *Felhőműhelyt*, Bora Hanauska pedig egy nem drámai, de rendkívül költői szövegből virtuóz előadást teremtett, mely az elhanyagolt, de falat kenyérként hiányzó sajátos színpadi kifejezőmód első nagyobb eredményét jelentheti.

Mindent összegezve, úgy fogadtuk az idei Jugoszláv Színházi Játékokat, mint ahogy az egész jugoszláv színházi élet fogadta. Ha ez a Játékok nem is járt nagy eredményekkel, az alkotóké volt, akiktől nagy sikereket remélhetünk még.

Borbély János fordítása